

شرق شناسی هالیوود

تحلیل روایت پسااستعماری مسلمانان در

سینمای هالیوود

مجید سلیمانی ساسانی

www.ketab.ir

انتشارات سوره مهر (وابسته به حوزه هنری)

پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی

شرق شناسی هالیوود

تحلیل روایت پسالاستعماری مسلمانان

در سینمای هالیوود

نویسنده: مجید سلیمانی ساسانی

ویراستار مجوری: سارا قدیمی

طراح جلد: حسام صادقی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: واژه پرداز اندیشه- چاپ اندیشه

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۲۵۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳-۲۸۱۶-۰۰

نقل و چاپ نوشته‌ها منوط به اجازه رسمی از ناشر است.

شماره کتاب شناسی ملی: ۵۳۹۷۴۳۸

عنوان و نام پدیدآور: شرق شناسی هالیوود: تحلیل روایت

پسالاستعماری مسلمانان در سینمای هالیوود/ مجید

سلیمانی ساسانی.

مشخصات نشر: تهران: شرکت انتشارات سوره مهر، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۳۱۲ ص.

ISBN: 978 - 600 - 03 - 2816 - 0

چهارم: تز: کتابخانه.

رمان: تحلیل روایت پسالاستعماری مسلمانان در

سینمای هالیوود.

موضوع: سینما -- دلت متحده -- صنعت و تجارت --

جنبه‌های سیاسی -- تاریخ -- قرن ۲۰ م.

موضوع: Motion picture industry -- Political

pects -- United States -- History -- 19th century

موضوع: سینما -- ایالات متحده -- هسته‌های داستانی،

پیرنگ‌ها و غیره

موضوع: Motion pictures -- Islamic

موضوع: اسلام سبزی -- ایالات متحده

Motion pictures -- United States -- Reviews

موضوع: Orient in motion pictures*

موضوع: هالیوود (ایالات متحده) -- تاریخ

موضوع: Hollywood (Los Angeles, Calif.) -- History

رده‌بندی دیویی: ۷۹۱/۴۳-۹۷۳

رده‌بندی کنگره: PN1۹۹۳/۱۳۹۷/۸۸ الف/۵

سرشناسه: سلیمانی ساسانی، مجید، ۱۳۶۲-

شناسه افزوده: شرکت انتشارات سوره مهر

وضعیت فهرست نویسی: فیا

نشانی: تهران، خیابان حافظ، خیابان رشت، پلاک ۲۳

صندوق پستی: ۱۵۸۱۵-۱۱۴۴

تلفن: ۶۱۹۴۲ سامانه پیامک: ۳۰۰۵۳۱۹

تلفن مرکز پخش: (پنج خط) ۶۶۴۶۰۹۹۲ فکس: ۶۶۴۶۹۹۵۱

www.sooremehr.ir

۱۷ فصل اول: مقدمه‌ای بر تاریخ شرق‌شناسی و نظریهٔ پسااستعماری

اسلام و مسلمانان در آثار شرق‌شناسان: از سفرنامه‌ها تا هالیوود ۱۸

ریشه‌های مطالعات پسااستعماری و ظهور آکا، میک نقد شرق‌شناسی ۳۲

الزامات مطالعات پسااستعماری و نقد گفتار شرق‌شناسی ۳۷

بازنمایی؛ بر ساخت سلطه و سامان‌دهی قدرت ۴۳

۴۳ فصل دوم: بازنمایی و روایت در تحلیل پسااستعماری نیلم

رژیم‌های بازنمایی و ساخت تفاوت و غیریت ۴۸

نظریهٔ روایت؛ رویکردی برای تحلیل بازنمایی ۵۳

روایت؛ از تعاریف تا رویکردها ۵۶

چارچوب تحلیل روایت در فیلم ۶۱

جنسیت و فمینیسم لیبرال و مطالعات پسااستعماری ۷۵

فصل سوم: بر ساخت‌های جنسیتی و فمینیسم لیبرال: تحلیل روایت پسااستعماری فیلم در سرزمین خون و غسل

۷۵

در سرزمین خون و غسل؛ میراث‌دار کلیشه‌های شرق‌شناسی از زنان

۸۱

جولی و تجربه‌های پیشین از بازنمایی زنان مسلمان در جنگ

۸۳

گزاره‌های اصلی روایی فیلم در سرزمین خون و غسل

۸۸

تحلیل راوی فیلم؛ از فرهنگ مسلمانان و رهبری امریکا تا مسئله تجاوز

۹۰

تحلیل ژانر فیلم؛ عشق و جنگ و خیانت

۹۴

ابلی شخصیت‌های اصلی در روایت فیلم

۹۵

۱. دانیل؛ بازگشت به مفهوم «شهروند جهانی»

۹۶

۲. آنالا؛ در ممانه مسلمانان و رهایی از قیود

۹۷

۳. میلاد؛ زن مسلمان آرمان‌گرا و انتقام‌جو

۹۸

۴. ژنرال؛ قومیت؛ پایبندی به قومیت در برابر مسلمانان

۹۹

۵. دارکو؛ قربانی جنگ باطلی مسلمانان

۱۰۰

۶. پیتر؛ عاقبت تقابل با نظم جهانی

۱۰۱

تحلیل پی‌رنگ؛ روند عشق نافرجام و شورش

۱۰۱

تحلیل زمان؛ بازنمایی تجاوز و روایت عاشقانه

۱۰۹

تحلیل وضعیت پی‌رفت؛ پایان خیانت و رابطه به سرابط جدید

۱۱۰

تحلیل انواع پی‌رفت؛ دانیل قهرمان و فهم مسئله زن

۱۱۳

تحلیل ترکیب پی‌رفت؛ برابری نتیجه خیانت عشق با مزاحمت جنگی

۱۱۴

تحلیل بسامد؛ تکرار در نمایش تجاوز به زن مسلمان

۱۱۴

تحلیل روابط متقابل دوتایی؛ زن مسلمان خیانت‌کار / مرد مسیحی عاشق پیشه

۱۱۶

زنان «سرزمین خون و غسل» در بازی فمینیست امپریالیست

۱۱۸

فصل چهارم: نوازش شرق‌شناسی و نظم سیاسی جدید در قلمرو مسلمانان؛ تحلیل روایت پسااستعماری فیلم «ملکه صحر»

۱۲۷

تاریخ‌نگاری در شرق‌شناسی یا شرق‌شناسی جدید

۱۲۷

«ملکه صحر» و تاریخ شرق‌شناسی

۱۲۹

بازنمایی تاریخ و سیاست غرب آسیا در سینما؛ از «لورنس عربستان» تا «ملکه صحر»

۱۳۱

نزاره‌های اصلی روایی فیلم ملکه صحر

۱۳۷

روی صحر؛ دغدغه‌های طبیعت‌گرایی یک کارگردان مستند

۱۳۹

زن‌پرده: فیلم‌سازی نوجویی به تمایز و فهم یکپارچه از شرق

۱۴۱

تحلیل ژانر فیلم: نام تاریخ، به کام سیاست

۱۵۳

تحلیل شخصیت‌های اصلی در روایت فیلم «ملکه صحر»

۱۵۴

۱. گرتروید بل؛ شرق‌شناس مدرن

۱۵۵

۲. پدر گرتروید بل؛ سیاست‌مدار بریتانیایی حامی زنان

۱۵۵

۳. هنری کوداگن؛ نیروی شرق‌شناسیت شرق

۱۵۶

۴. ریچارد داوتی وایلی؛ امتداد معشوق وُل

۱۵۷

۵. تی لورنس؛ عاشق صحر

۱۵۷

۶. فتوح؛ مسلمانی در خدمت غرب

۱۵۸

۷. گروه‌بان مرزی دولت عثمانی؛ نمایندهٔ سانس و فساد

۱۵۹

۸. شیخ دروزی و شیخ نجد؛ شروعی برای فهم نظم سیاسی قایل عرب

۱۵۹

۹. ترکیا؛ زنان شرقی، بازیچهٔ مردان

۱۶۰

۱۰. امیر نوجوان آل رشید؛ نمایش فروپاشی سیاسی امپراتوری عثمانی

۱۶۰

۱۱. چرچیل؛ سیاست‌مدار نظم جدید در خاورمیانه

۱۶۱

۱۲. پسران شریف حسین؛ استعداد در پذیرش نظم جدید سیاسی

۱۶۱

تحلیل پی‌رنگ فیلم؛ تاریخ در خدمت سیاست

۱۶۲

تحلیل زمان؛ ارجاع به فرهنگ و هنر برای همراهی در تصمیمات سیاسی	۱۶۹
حلیل وضعیت پی‌رفت؛ فروپاشی یک امپراتوری مسلمان	۱۷۰
تحلیل انواع پی‌رفت؛ نمایش قهرمان سیاست جدید غرب آسیا	۱۷۳
تحلیل ترکیب پی‌رفت؛ عشق و ازدواج با صحرا	۱۷۳
تحلیل بسامد؛ تکرار بدویت و یکپارچگی در شرق	۱۷۴
تحلیل روابط متقابل دوتایی؛ نظم سیاسی غربی / نظم سیاسی شرقی	۱۷۵
«ملکه صحرا»؛ نسخه به‌روز از دانش شرق‌شناسی	۱۷۷

فیلم پنجم: بر ساخت‌های قومیتی از مسلمانان؛ تحلیل روایت پسااستعماری فیلم «حرارت جاوه»	۱۸۹
---	-----

«حرارت جاوه»؛ شرق‌شناسی مسلمانانی جدید در جنوب شرق آسیا	۱۸۹
شرایط تولید و مرقعیه؛ فیلم «حرارت جاوه»	۱۹۲
گزاره‌های اصلی زبانی فیلم «حرارت جاوه»	۱۹۴
تحلیل راوی یا پدر و پسر در جست‌وجوی منطقه‌ای ناشناخته	۱۹۶
زاویه‌دید فیلم: از تروریسم اسلامی تا تکثر مذهبی و فرهنگی	۱۹۷
ژانر پلیسی و اکشن یا تعقیب تبهکاران مسلمان	۲۰۳
تحلیل شخصیت‌های اصلی در روایت فیلم «حرارت جاوه»	۲۰۴
۱. جیک تراویس؛ قهرمان آمریکایی در گزاره تروریسم	۲۰۴
۲. دیانا؛ ناجی زنان	۲۰۵
۳. هاشم؛ سایه شرقی قهرمان آمریکایی	۲۰۶
۴. مالک؛ مافیای مسلمان	۲۰۷
۵. شاه؛ حامی اصلاحات دیانا	۲۰۷
۶. وزیر؛ مجاز حکام فاسد مسلمان	۲۰۷

۷. ژنرال؛ فرصت طلب و فاسد	۲۰۸
۸. احمد؛ تروریست فریب خورده	۲۰۸
تحلیل پی‌رنگ فیلم؛ نجات شاهزاده خانم شرقی به‌مثابه نجات آندونزی	۲۰۹
تحلیل زمان؛ فرهنگ باستانی و فرهنگ مذهبی در روایت اکشن	۲۱۶
تحلیل وضعیت پی‌رفت؛ روند ثبات و اصلاحات سیاسی	۲۱۷
تحلیل انواع پی‌رفت؛ قهرمانی غربی در جست‌وجوی یاری‌گر شرقی	۲۱۹
تحلیل ترکیب پی‌رفت؛ تروریسم اسلامی در میانه وضعیت سیاسی کشورهای اسلامی	۲۲۰
تحلیل بسا؛ تکرار تمایزات قومیتی و فساد حاکمان و عدم رعایت حقوق زنان	۲۲۱
تحلیل روابط متقابل دوتایی؛ تقابل دو نوع نظام اداره سیاسی	۲۲۲
«حرارت جاها»؛ پشیمانی غربی برای فرهنگ و نظم سیاسی	۲۲۳
 فصل ششم: مسئله مسلمانان غربی و مهاجران مسلمانان؛ تحلیل روایت پسااستعماری فیلم غیرقابل درک	۲۳۵
مسئله مهاجرت و گسترش اسلام و آرایش جمعیت مسلمانان در غرب	۲۳۵
بازسازی کلیشه ترور در سینمای هالیوود	۲۳۸
گزاره‌های اصلی روایی فیلم غیرقابل درک	۲۴۰
تحلیل راوی؛ میهن‌پرستی با چاشنی حادثه و هیجان	۲۴۱
زاویه دید فیلم؛ سیاست خارجی آمریکا در قبال مسلمانان	۲۴۲
تحلیل ژانر فیلم؛ اکشن با خشونت‌های تصوراتناپذیر	۲۴۸
تحلیل شخصیت‌های اصلی در روایت فیلم غیرقابل درک	۲۴۹
۱. یوسف عطا محمد؛ مقاومتی تعریف نشده	۲۴۹
۲. هلن برودی؛ نماینده عقلانیت رسمی	۲۵۱
۳. هنری هارولد هامفیس؛ خشونت مشروع آمریکایی	۲۵۲
۴. رینا مهاجر خوب مسلمان	۲۵۲

تحلیل پی‌رنگ؛ داستان نجات امریکا از شر مسلمانان	۲۵۳
تحلیل زمان؛ شکنجه یک مسلمان غیرقابل درک	۲۶۰
تحلیل وضعیت پی‌رفت؛ بحران بی‌پایان	۲۶۱
تحلیل انواع پی‌رفت؛ پیروزی هم‌زمان هلن و هنری یا عقلانیت و خشونت	۲۶۳
تحلیل ترکیب پی‌رفت؛ اثبات موضع سیاسی ایالات متحده	۲۶۳
تحلیل بسامد؛ تکرار تهدید امریکا از سوی کاراکتر مسلمان	۲۶۴
تحلیل انواع روابط متقابل دوتایی؛ تفکر غیرقابل درک/عقلانیت نظام‌مند و خواهان صلح	۲۰۴
پی‌رنگ قابل درک یا پیشرفت گفتمان اسلام‌هراسی	۲۶۵

فصل هفتم: نتیجه‌گیری ۲۷۹

بازنمایی جنسیت و زنان مسلمان	۲۸۰
بازنمایی ملیت و قریب، و نژاد	۲۸۴
بازنمایی قدرت و سیاست اسلام‌هراسی	۲۹۱
بازنمایی هراس، ترور و وحشت	۲۹۴
روند تحول سیاست بازنمایی اسلام‌هراسی مسلمانان	۲۹۶

منابع ۳۰۳

۱. منابع فارسی	۳۰۳
۲. منابع لاتین	۳۱۱

مقدمه

جهان روایت‌ها منقطع از جهان انسانی نیست. روایت‌ها و انسان‌ها در رابطه‌ای دیالکتیکی با یکدیگر معنا را می‌سازند و ساختارهای معنایی و روایی را تعین می‌بخشند. از وجهی باید گفت که ساختارهای روایتی نه از قبل موجود بوده‌اند و نه از منظری دیگر، صرفاً ساختهٔ انسان هستند. با این حال، آن‌ها اتفاقی نیستند و در ساختارهایی از معنا مرتباً در حال تجربه و تغییر بوده و به زندگی انسان‌ها معنا می‌بخشند. بنابراین قابلیت شناخت دارند، هرچند که «زمان» بر آن‌ها عارض است و فهم زمان در روایت‌ها کار علمی را دچار مشکل می‌کند. زیرا انباشت تجارب زیسته هر لحظه امکان‌پذیر است، ای از فهم را ممکن می‌سازد که زمانمند است. اما این توضیح هرگز بدین معنا نیست که انسان قدرت مداخله در ساختار روایت‌ها را ندارد، بلکه گروهی از انسان‌ها می‌توانند از دست‌انداز پیردازی و روایتگری بهره‌برند و جلوهٔ روایت خود را افزونی دهند و در برابر دیگر روایت‌ها توفیق بیشتری داشته باشند.

برای ارائهٔ قدرتمند روایت‌های برگزیده، سینما ساختاری هنری دارد که منشأ آن قدرت و ایدئولوژی است. تقابل‌های روایی عرض‌اندام می‌کنند و آنکه در جایگاه قدرت است روایتی از مفاهیم بشر ارائه می‌کند که در تداوم سلطهٔ خود باشد. در شکل‌گیری

روایت‌ها، مفهوم سلطه نیز هنگامی معنا می‌یابد که با مفهوم «انحصار» همراه باشد. به نظر می‌رسد که روایت‌های سینمایی هالیوود واجد چنین معنایی باشد. در این صورت، روایت‌های اکثریت در برابر روایت‌های «اقلیت» جنسیتی و اقتصادی و نژادی و قومی قرار می‌گیرد و یک روایت خاص از معنای انسان و جهان ارائه می‌شود. روایت‌های سینمای هالیوود از اسلام و مسلمانان در همین قالب قابل فهم است.

«اقلیت» مفهومی کمی نیست، بلکه واژه‌ای برای شناسایی «موقعیت» است. اینکه گفته شود مسلمانان در جایگاه اقلیت قرار گرفته‌اند، به معنای تعداد اندک مسلمانان در جهان نیست؛ زیرا مسلمانان در صد بسیار بزرگی از جمعیت جهان را شامل می‌شوند. بلکه بدین معنای است که آنها در برابر دیگران در موضعی ضعیف قرار گرفته‌اند و ساختارهای موجود از آن تصویر، به عنوان اقلیت ضعیف ساخته است. ضمن آنکه، مسلمانان توانایی رویارویی با آن روایت از «خود» را ندارند و یا کمتر داشته‌اند. به بیانی دیگر، درباره مسلمانان روایت مسلط است، بی‌آنکه نقش بسزایی در ایجاد این روایت داشته باشند. از سوی دیگر، باید تأکید کرد که قرار گرفتن در جایگاه اقلیت به گروه مسلمانان اختصاص ندارد، بلکه شامل بسیاری دیگر از اقلیت‌ها می‌شود. گروهی دیگر هم در مقام اکثریت قرار گرفته‌اند که توانایی ارائه روایت‌های قدرتمند از اقلیت‌ها را در دست دارند و با تکرار روایت‌های خود از اسلام و مسلمانان، سلطه موجود را تداوم می‌بخشند. امروز «غرب» به معنای موجودیتی مستقل در برابر دیگران، که گاهی با عنوان «شرق» و گاهی نیز با عنوان «مسلمان» شناخته می‌شود، در باب نگاه اکثریت قرار دارد و سعی می‌کند که نه تنها مسلمانان بلکه تمامی امور جهان را با روایت خود معنا کند و پیش برد. اما آیا شکل‌گیری این روایت‌ها و روایت‌پردازی غرب از اسلام و مسلمانان امری امروزی است و یا تابعی از سیاست‌گذاری‌ها و برداشت‌های تاریخی پیشین از اسلام و مسلمانان است که در هر متنی به گونه‌ای تکرار می‌شود. در واقع مسئله اصلی این است که چگونه این روایت‌ها از اسلام و مسلمانان شکل گرفته‌اند و آیا سیاست‌ها و روندهای تاریخی موجود در شکل‌گیری این روایت‌ها نقش داشته است؟ با این مسئله،

کتاب حاضر پرسش خود را به یکی از منابع اصلی روایتگری در غرب محدود می‌کند. این منبع سینمای هالیوود است که قدرت بسیار زیادی در روایت‌پردازی دارد. سینمای هالیوود، با به‌کارگیری قدرت تصویرپردازی و روایتگری خود، از جمله مهم‌ترین نهادهای اجرای سیاست‌های غربی به معنای عام آن و سیاست‌های ایالات متحده آمریکا به معنایی خاص‌تر بوده است. بنابراین مطالعه فیلم‌های این سینما می‌تواند راهی برای شناخت وضعیت سیاسی وجود باشد و موقعیت امروزی روایت از اسلام و مسلمانان را در قیاس با دوره‌های مختلف تاریخی آشکار سازد و نسبت گفتار امروزی غرب با پیشینه تاریخی روایتش از اسلام را هم‌پا سازد. شناخت موقعیت کنونی اهمیت زیادی دارد؛ زیرا موقعیت‌های تاریخی نیز در شکل‌گیری گفتار و روایت غرب از مسلمانان تأثیر بسزایی داشته‌اند. به گونه‌ای که سرگذشت وقوع حوادثی مانند رخداد ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در ایالات متحده و انفجار برج‌های دوقلو در نیویورک جهانی و اتهام مسلمانان در این زمینه، وضعیت جدیدی برای روایت از اسلام و مسلمانان در متون هنری و رسانه‌ای غرب ایجاد کرد. با وقوع این حادثه نگاه‌ها بیش از پیش بر مسلمانان و روایت‌های زیادی از آن‌ها در رسانه‌ها ارائه گردید. بعد از این واقعه سیاست‌ها، رسانه‌ای هالیوود در قبال مسلمانان با جدیت بیشتری مورد پیگیری قرار گرفته است. شرایط بعد از این واقعه و تغییر احزاب حاکم و رؤسای جمهور ایالات متحده نیز موقعیت جدیدی برای روایت از اسلام و مسلمانان ایجاد کرده است که این موقعیت جدید، بسته به سیاست‌های هر دوره متفاوت به نظر می‌رسد. با این حال، صرف سیاست‌های کنونی در ارائه روایت‌ها دخیل نیست، بلکه روایت موجود از مسلمانان تابعی از پیشینه تاریخی رویارویی اسلام و غرب بوده است. در واقع، روایت امروزین غرب از اسلام و مسلمانان در ادامه روایت‌های پیشین بوده و روایت‌های گذشته به مثابه کتابخانه‌ای در اختیار روایت‌پردازی جدید قرار دارد که با عنوان «دانش شرق‌شناسی» شناخته می‌شود. شرق‌شناسی دانشی است که طی قرون متمادی و با توجه به رابطه میان مسلمانان و مسیحیان شکل گرفته و سعی در «دیگری‌سازی» مسلمانان برای مردم مغرب‌زمین و همچنین تداوم حرکت‌های استعماری داشته است. روایت شرق‌شناسان غربی از مسلمانان

در این دوره‌ها هرچند به اقتضای شرایط تاریخی متفاوت است، آهنگ مشترکی در میان آن‌ها وجود دارد و مسلمانان را به عنوان «دیگری» مردم غربی معرفی می‌کند. در این دوره‌ها، رمان‌ها و سفرنامه‌های غربی مملو از روایت‌های مختلف مسلمانان است که به نظر می‌رسد همین میراث تاریخی در ارائه روایت‌های امروزی هالیوود از مسلمانان تأثیر داشته است. هالیوود فیلم‌هایی بسیار زیادی در صد سال اخیر ساخته است که عمدتاً در آن‌ها از کلیشه‌های شرق‌شناسانه بهره برده است. با این تفاوت که هرچه بر عمر این سینما افزوده می‌شود هوشمندی بیشتری برای کار بست این کلیشه‌ها در فیلم‌ها رخ می‌دهد. ضمن اینکه می‌توان مسائل سیاست خارجی و راهبردهای کلی آمریکا را در این فیلم‌ها و در دوره‌های مختلف مشاهده نمود. در واقع باید تأکید کرد که بازنمایی «اسلام» و «مسلمانان» و ارائه تصویری دشمن از آن‌ها، مرکز ثقل گفتمان شرق‌شناسی در دنیای کنونی به شمار می‌رود و نقد این گفتمان را می‌توان را در مجموعه نظری و آکادمیک «مطالعات پسااستعماری» جستجو کرد. مطالعات پسااستعماری، یکی از حوزه‌های پژوهشی میان‌رشته‌ای درباره آثار فرهنگی استعمار بر مستعمرات و آگاهی بر مناسبات قدرت میان فرهنگ غرب و شرق است که به دنبال ارائه خوانشی مقاومت‌آمیز در برابر قدرت در اشکال استعماری، نواستعماری، پدرسالانه و گفتمانی و راهبردهای بازنمایی آن است. نظریه پسااستعماری تجربه‌های سرکوب‌شده و مت، نژاد، جنسیت، بازنمایی، تفاوت، آوارگی و مهاجرت را در خصوص گفتمان‌های تاریخی و فلسفی و علمی و زبان‌شناختی برتر غرب بررسی می‌کند (مهدی‌زاده، ۱۳۸۹: ۲۰۸).

در واقع، مطالعات پسااستعماری رویکردی آکادمیک است که می‌تواند جایگزینی برای رویکردهای مصطلح علوم اجتماعی و فرهنگی قرار گیرد. عنوان نمونه نگاه کنید به العطاس، ۱۳۹۱. ضمن اینکه به دنبال بازخوانی تأثیرات تفکر غربی بر نحوه حیات جوامع دیگر و حتی در رویکردی عمل‌گرایانه‌تر، به دنبال بازگشت به اصول و ارزش‌های فرهنگی خویشتن است. البته این بدین معنا نیست که از تجربه‌های تمدن غربی بهره‌ای نگیرد و بر همین اساس، اندیشه‌هایی مانند رویکردهای پست‌مدرن و نظریه‌های فمینیستی

و اندیشه‌های چپ انتقادی مورد توجه خاص نظریه‌پردازان پسااستعماری است؛ چراکه نقد مبانی فلسفی اندیشه معاصر مدرن غربی زمینه را برای نگرش‌های بدیل می‌گشاید و امکان تضارب آرا و افکار را در این حوزه فراهم می‌آورد. ضمن اینکه اندیشمندان پسااستعماری معتقد است که ریشه عوامل عقب‌ماندگی کشورهای غیر غربی به دلیل خوانش شرق‌شناسانه غرب از شرق و ایجاد روحیه از خود بیگانگی در ملت‌ها و تلاش آن‌ها برای «غربی شدن» آن‌هاست (گانندی، ۱۳۸۸). از دیدگاه پسااستعمارگرایان، «امپریالیسم فرهنگی» تأثیر قطعی بر تشکیل هویت و شیوه زندگی و زیست فرهنگی مردم در سراسر جهان داشته است و مهم‌ترین هویت بخشی به «دیگری» در برابر «ما» شده است و ارزش‌ها و معانی تعریف‌شده توسط فرهنگی استعماری، خالق هر «دیگری» و هر تفاوتی است که مطرود شناخته می‌شود. (کرافت، بیل، گریفت، گارث، تیفین و هلن، ۱۹۹۵: ۲۸۳). مطالعات پسااستعماری تحقیقات تحلیلی‌ها و نظریه‌های خود را عمدتاً به متون و آثاری معطوف می‌کند که متفکران غربی درباره «شرق» نوشته‌اند. متونی که امروز در همه قالب‌ها از جمله محتوای رسانه‌ای و فیلم نمونه شده است. به عنوان مثال، «ادوارد سعید» در کتاب معروف خود، شرق‌شناسی (۱۹۸۷)، به نقد سنت‌های علمی غربی و تصویر یکپارچه، ساده، غیرواقعی، سوگیرانه و خیالی آن می‌پردازد و اسلام را مرکز گفتمان شرق‌شناسی امروز می‌داند و شواهدی را ارائه می‌کند که نشان می‌دهد نیزه‌های فرهنگی امریکایی برای مقابله با اسلام بسیج شده‌اند. او در کتاب اسلام رسانه‌ها (۱۹۸۱) نیز، نقد محتوای رسانه‌ای و انگار سازی‌های منفی از مسلمانان می‌پردازد. ضیاء الدین سرشار (۱۳۸۱) نیز مجموعه‌ای از متون قدیمی، از سفرنامه مارکوپولو تا فیلم‌های هالیوودی، را از منظر شرق‌شناسانه بررسی می‌کند و معتقد است که ذهنیت شرق‌شناسانه، خصوصاً در هنر و ادبیات، تاکنون ادامه داشته است و به‌ویژه اعتقاد دارد که سینما هنوز آشکارا گرفتار این ذهنیت است. ذهنیت شرق‌شناسانه سیاست «اسلام‌هراسی» در رسانه‌ها را شکل می‌دهد و این سیاست نیز به عنوان عنصری محوری جریان‌های اجتماعی و سیاسی جهان اسلام را مورد هدف قرار داده است (کچویان، ۱۳۹۱: ۹۲). مسئله اصلی کتاب حاضر نیز این

است که روایت از اسلام و مسلمانان در سینمای هالیوود با توجه به سیاست‌های راهبردی ایالات متحده و پیشینه تاریخی دانش شرق‌شناسی چگونه بازنمایی می‌شود. فرض این است که روندهای بازنمایی متوقف نمی‌شوند و روایت کماکان ادامه دارد. بنابراین این کتاب با «تحلیل روایت پسااستعماری فیلم» روایت‌های هالیوود را شناسایی می‌کند. تحلیل روایت پسااستعماری نقطه تلاقی «نظریه و روش تحلیل روایت ساختارگرا» با «نظریه و مطالعات پسااستعماری» است. مطالعه ساختاری و انتقادی متن رسانه‌ای، با بهره‌گرفتن از تحلیل ساختاری روایت در فیلم و نظریه‌های انتقادی پسااستعماری، می‌تواند وضعیت و موقعیت کنونی بازنمایی را روشن سازد. خصوصاً آنکه در مطامع بازنمایی، هم به پیشینه تاریخی و هم سیاست‌گذاری‌های کنونی توجه می‌شود. نقطه شروع پژوهش من در مطالعات پسااستعماری و نقد شرق‌شناسی رسانه‌ها رساله دکتری این‌جانب با عنوان «بازنمایی اسلام و مسلمانان در سینمای هالیوود پس از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱» بود. کتاب حاضر نیز مبتنی بر تلاش‌های مطالعاتی سال‌های اخیر است. امیدوارم این کتاب پیشنهادی برای پرکردن خلأهای نظری در باب تحلیل متون رسانه‌ای ارائه دهد، ادبیات انتقادی را در بازنمایی روایت در رسانه‌های کشورهای اسلامی و سیاست‌های آن رسانه‌ها را غنی‌تر و به‌روزتر کند، در بازشناسی نگاه غرب به ملل شرق خصوصاً مسلمانان و شناخت شیوه‌های «هویت‌بخشی رسانه‌ای» به «منظومه معرفتی غرب» و بازتولید هویت ملل مسلمان مشارک باشد.

در پایان، از راهنمایی‌های آقایان دکتر سید محمد مهدی‌زاده، دکتر عبدالله بیچرانلو و دکتر علیرضا حسینی پاکدهی که در سال‌های پژوهش‌هایم یاریک‌بنده بوده‌اند و همچنین از آقایان دکتر وحید یامین‌پور و دکتر میثم مهدیار در پژوهش‌هایم و همتایان و همکارانم و انتشارات سوره مهر، که فرصت انتشار کتاب حاضر را فراهم کرده‌اند، کمال قدردانی را دارم.

دانشگاه تهران، مجید سلیمانی ساسانی

زمستان ۱۳۹۷